

УДК 332.3

А. А. Теребух

кандидат економічних наук, доцент,
завідувач кафедри туризму Національного університету
«Львівська політехніка», м. Львів

Ю. Ю. Стадницька

асистент кафедри туризму
Національного університету «Львівська політехніка» м. Львів

ПРОСТОРОВА ДИФЕРЕНЦІАЦІЯ ПЛАТЕЖІВ ЗА ЗАБРУДНЕННЯ ДОВКІЛЛЯ В УКРАЇНІ

Досліджено особливості та чинники просторової диференціації платежів за забруднення довкілля в Україні. Здійснено аналіз системи платежів за викиди (в атмосферу), скиди (у водойми) та розміщення твердих відходів. Досліджено територіальні коефіцієнти, які враховують характеристика місця, де розташовано об'єкт забруднення. Розглянуто регіональні (басейнові) коефіцієнти для розрахунку платежів за скиди забруднень, що враховують територіальні екологічні особливості, а також еколого-економічні умови функціонування водного господарства. Сформульовано поняття «екологічні просторові одиниці», які характеризуються оригінальним поєднанням ставок платежів за забруднення атмосфери, гідросфери та літосфери.

Ключові слова: система платежів, забруднення довкілля, чинник розміщення, територіальний коефіцієнт, об'єкт забруднення, «екологічна просторова одиниця», ставка екологічного податку, плата за забруднення

Terebuh A., Stadnytska Yu. THE SPATIAL DIFFERENTIATION OF PAYMENTS FOR ENVIRONMENTAL POLLUTION IN UKRAINE

The features and factors of spatial differentiation of payments for environmental pollution in Ukraine. The analysis system of payments for emissions (into the atmosphere), discharges (in ponds) and placement of solid waste. Studied territorial factors which take into account the characteristics of the place where the facility is located pollution. We consider regional (basin) coefficients for calculating payments for discharges of pollution into account territorial ecological features and ecological and economic conditions for the operation of water management. The concept of "ecological spatial units", which is characterized by a combination of original payment rates for pollution of the atmosphere, hydrosphere and lithosphere. Key words: payment system, environmental pollution, factor allocation, territorial coefficient object contamination, "environmental spatial unit" environmental tax rate, fees for pollution

Правильний вибір місця для господарської діяльності є необхідною умовою її функціонування. За багатьма напрямками розміщення господарської діяльності залежить від системи платежів за забруднення навколишнього середовища. Просторова диференціація платежів є базою для ідентифікації екологічних чинників розміщення господарської діяльності.

Слід зазначити, що в світлі загострення зацікавлення науковців до проблем оцінювання просторового розвитку країн та регіонів існуючі теоретичні напрацювання щодо чинників, які впливають на вибір місця розміщення господарської діяльності є недостатніми, що унеможлиблює ідентифікацію чинників розміщення господарської діяльності. Першим кроком у цьому напрямку має бути глибоке наукове дослідження просторової диференціації платежів за забруднення довкілля.

Невід'ємним елементом сучасного промислового виробництва є значний антропогенний вплив на навколишнє природне середовище. Одним з інструментів боротьби з антропогенним забрудненням довкілля в Україні є система платежів за викиди (в атмосферу), скиди (у водойми) та розміщення твердих відходів [1]. Ця система платежів характеризується просторовою відмінністю, яка, у підсумку, виступає фактором просторової диференціації витрат виробництва.

Незважаючи на величину ставки податку за викиди в атмосферне повітря окремих забруднюючих речовин стаціонарними джерелами забруднення, до цих ставок застосовуються коефіцієнти, які враховують характеристика місця, де розташовано об'єкт забруднення [1]. Якщо підприємство розташоване віддалік від населених пунктів на незручних для сільськогосподарського використання землях, які не становлять великої цінності для збереження в якості ландшафтних і заповідних зон, величина територіального коефіцієнта є рівною 0,1, тобто платіж у розрахунку на 1 тону забруднюючої речовини буде у 10 разів менший від базової ставки.

Якщо підприємство розташовано віддалік від населених пунктів на сільськогосподарських землях, які не вимагають спеціальних меліоративних робіт, то коефіцієнт, який враховує характеристика пункту, де розташовано об'єкт забруднення, зростає утричі порівняно з мінімальним значенням, досягаючи величини 0,3. Враховуючи, що у деяких випадках платежі за забруднення довкілля можуть бути вагомою складовою загальних витрат виробництва, трьохкратна диференціація витрат за цим напрямком може виявитися достатньою для прийняття відповідного рішення про вибір технології та розміщення господарської діяльності.

Якщо підприємство розташовано на селітебній території сільськогосподарських населених пунктів,

Регіональні коефіцієнти для розрахунку платежів за скиди забруднень

Басейни морів і рік	Регіональний коефіцієнт
Азовське море	2,0
Чорне море	2,0
Дунай	2,2
Тиса	3,0
Прут	3,0
Дністер	2,8
Дніпро (кордон України - до м. Києва)	2,5
Дніпро (м. Київ включно - до Каховського гідровузла)	2,2
Дніпро (Каховський гідровузол включно - до Чорного моря)	1,8
Прип'ять	2,5
Західний Буг та ріки басейну Вісли	2,5
Десна	2,5
Південний Буг та Інгул	2,2
Ріки Кримського півострова	2,8
Сіверський Донець	2,2
Міус	2,2
Кальміус	2,2

Джерело: [1]

то коефіцієнт, який враховує характеристика пункту, де розташовано об'єкт забруднення, зростає у 1,67 порівняно з мінімальним значенням, досягаючи величини 0,5. І навіть порівняно з попереднім значенням цього коефіцієнта, зростання досягає 1,67 раз, що може виявитися вирішальним при виборі місця для господарської діяльності.

Якщо підприємство розташовано на селітебній території міст з населенням до 100 тис. осіб, коефіцієнт, який враховує характеристика пункту, де розташовано об'єкт забруднення, набуває значення 0,7, тобто його величина вже усемеро більша за величину мінімального коефіцієнта. Якщо ж підприємство розташовано на селітебній території міст з населенням від 100 до 500 тис. осіб, значення коефіцієнта зростає до 1,0. А при розміщенні підприємства на селітебній території міст з населенням понад 500 тис. осіб – до 2,0. Звернемо увагу, що така ситуація з величиною коефіцієнта, який враховує характеристика пункту, де розташовано об'єкт забруднення, значно зменшує ймовірність розміщення у великих містах видів господарської діяльності з високими обсягами забруднення довкілля.

Ще гострішою є ситуація при розміщенні підприємства поблизу ландшафтних, водоохоронних, санітарних, заповідних, паркових і лісопаркових зон у містах і населених пунктах: величиною коефіцієнта, який враховує характеристика пункту, де розташовано об'єкт забруднення, становить у цьому випадку 2,5. Найбільше ж значення цього коефіцієнта при розміщенні підприємства поблизу територій курортних місць, історико-архітектурних пам'яток, що охороняються державою, місць масового відпочинку працівників у містах та інших населених пунктах: 3,0.

Таким чином, при однакових обсягах забруднення довкілля платежі за викиди при розміщенні господарської діяльності в різних місцях можуть відрізнятись у 30 разів. Тому підприємство, яке викидає в атмосферне повітря 5 тис. тонн оксидів азоту (ставка екологічного податку - 1553,79 грн. за 1 тону) у рік може сплачувати за це від 776.895 грн. $(1553,79 \cdot 5000 \cdot 0,1)$ до 23.306.850 грн. $(1553,79 \cdot 5000 \cdot 3,0)$, тобто різниця між максимальним і мінімальним платежем становитиме 22.529.955 грн. у залежності від місця. Безсумнівно, така просторова диференціація платежів за забруднення довкілля виступатиме вагомим чинником розміщення багатьох видів господарської діяльності.

Суттєво іншою є ситуація з просторовою диференціацією платежів за забруднення водних ресурсів. Незважаючи на те, що існують територіальні коефіцієнти щодо базових ставок платежів за забруднення водних ресурсів, диференціація цих коефіцієнтів для скидів є суттєво меншою, ніж для викидів. У таблиці 1 наведена інформація про величину регіональних (басейнових) коефіцієнтів, що враховують територіальні екологічні особливості, а також еколого-економічні умови функціонування водного господарства.

Звертає на себе увагу та обставина, що співвідношення між максимальним (3,0) і мінімальним (1,8) значенням регіонального коефіцієнту для розрахунку платежів за скиди забруднень становить лише 1,67. Просторова диференціація платежів за забруднення водних ресурсів є, таким чином, суттєво меншою у порівнянні з платежами за забруднення повітря. Проте для видів господарської діяльності, що характеризуються значними обсягами забруднення водних ресурсів навіть така порівняно незначна просторова диференціація платежів може стати ваговою при виборі місця розташування.

Ще простішою є ситуація з розміщенням твердих відходів. Якщо відходи розміщуються у межах населеного пункту або на відстані менш як 3 км від таких меж, то до базових ставок податку використовується коефіцієнт 3,0. Звернемо увагу, що у цьому випадку можливі додаткові варіанти, які виникатимуть при доцільності складування твердих відходів у місцях з різними коефіцієнтами до базових ставок податку.

Оскільки просторовий чинник формування платежів за викиди, скиди та розміщення твердих відходів є відмінним у кожній з трьох ситуацій, то накладання трьох окремих систем у межах країни утворить своєрідну сукупність просторових одиниць, що характеризуватимуться оригінальними ставками платежів за забруднення довкілля (таблиці 2).

Як можна зрозуміти з наведеної в таблиці 2 інформації, кожна "екологічна просторова одиниця" характеризується оригінальним поєднанням ставок платежів за забруднення атмосфери, гідросфери та літосфери. Наприклад, у межах "екологічної просторової одиниці" за кодом ПЗ1, територіальний коефіцієнт при забрудненні атмосфери становить 0,1, гідросфери – 1,8 і літосфери – 1,0. У межах "екологічної просторової одиниці" за кодом ПЗ42, територіальний коефіцієнт при забрудненні атмосфери становить 3,0, гідросфери – 2,2 і літосфери

– 3,0. А у межах "екологічної просторової одиниці" за кодом ПЗ84, територіальний коефіцієнт при забрудненні атмосфери становить 3,0, гідросфери – 3,0 і літосфери – 3,0. Аналогічно можна описати кожну з 84 видів просторових одиниць за ставками платежів за забруднення навколишнього природного середовища.

Таким чином, уся територія України поділяється на 84 види просторових одиниць, що відрізнятимуться ставками платежів за забруднення довкілля. Розміщення господарської діяльності в границях різних просторових одиниць означатиме

Таблиця 2

Види просторових одиниць за ставками платежів за забруднення довкілля

Регіональний коефіцієнт при забрудненні		Територіальний коефіцієнт при забрудненні атмосфери						
гідросфери	літосфери	0,1a	0,3a	0,5a	0,7a	1,0a	2,5a	3,0a
1,8г	1,0л	ПЗ1	ПЗ2	ПЗ3	ПЗ4	ПЗ5	ПЗ6	ПЗ7
	3,0л	ПЗ8	ПЗ9	ПЗ10	ПЗ11	ПЗ12	ПЗ13	ПЗ14
2,0г	1,0л	ПЗ15	ПЗ16	ПЗ17	ПЗ18	ПЗ19	ПЗ20	ПЗ21
	3,0л	ПЗ22	ПЗ23	ПЗ24	ПЗ25	ПЗ26	ПЗ27	ПЗ28
2,2г	1,0л	ПЗ29	ПЗ30	ПЗ31	ПЗ32	ПЗ33	ПЗ34	ПЗ35
	3,0л	ПЗ36	ПЗ37	ПЗ38	ПЗ39	ПЗ40	ПЗ41	ПЗ42
2,5г	1,0л	ПЗ43	ПЗ44	ПЗ45	ПЗ46	ПЗ47	ПЗ48	ПЗ49
	3,0л	ПЗ50	ПЗ51	ПЗ52	ПЗ53	ПЗ54	ПЗ55	ПЗ56
2,8г	1,0л	ПЗ57	ПЗ58	ПЗ59	ПЗ60	ПЗ61	ПЗ62	ПЗ63
	3,0л	ПЗ64	ПЗ65	ПЗ66	ПЗ67	ПЗ68	ПЗ69	ПЗ70
3,0г	1,0л	ПЗ71	ПЗ72	ПЗ73	ПЗ74	ПЗ75	ПЗ76	ПЗ77
	3,0л	ПЗ78	ПЗ79	ПЗ80	ПЗ81	ПЗ82	ПЗ83	ПЗ84

Розроблено здобувачем

різний рівень витрат на платежі за забруднення навколишнього природного середовища. Наприклад, підприємство, діяльність якого супроводжуватиметься забрудненням атмосфери у розмірі 5 тис. тонн, гідросфери 7 тис. тонн і літосфери у розмірі 50 тис. тонн, може оцінювати у ролі ММР місця, які є складовими просторових одиниць за ставками платежів за забруднення довкілля за кодом ПЗ19, ПЗ47 та ПЗ71. Відповідно, витрати цього підприємства на платежі за забруднення довкілля при розміщенні у зазначених місцях складуть 13.894.950 грн. для місця 1 з кодом просторової одиниці за

ставками платежів за забруднення довкілля ПЗ19, 15.324.700 грн. для місця 2 з кодом просторової одиниці за ставками платежів за забруднення довкілля ПЗ47 і 9.762.395 грн. для місця 3 з кодом просторової одиниці за ставками платежів за забруднення довкілля ПЗ19. Розрахунки платежів за забруднення довкілля наведено в таблиці 3.

Звернемо увагу, що найменша величина сумарних платежів за забруднення довкілля буде при здійсненні господарської діяльності у місці 3. При цьому, місця не відрізняються величиною платежів за забруднення літосфери (407.000 тис. грн.), а за забруднення гідросфери місце 3 має найбільший показник – 8.578.500 грн. у порівнянні з 5.719.000 грн. для місця 1 і 7.148.750 грн. для місця 2. Основна перевага місця 3 – економія на платежах за забруднення атмосфери.

Тоді як платежі за забруднення атмосфери для місця 3 становлять лише 776.895 грн., для місць 1 і 2 цей показник є удесятеро більший – 7.768.950 грн. Очевидно, що це є наслідком відмінності у величині територіального коефіцієнта при забрудненні атмосфери, який для місць 1 і 2 становить 1,0, а для місця 3 – 0,1.

Підсумовуючи дослідження, акцентуємо увагу на таких основних моментах:

1. Система платежів за забруднення довкілля в Україні характеризується просторовою відмінністю, яка, у підсумку,

виступає фактором просторової диференціації витрат виробництва;

2. Оскільки просторовий чинник формування платежів за викиди, скиди та розміщення твердих відходів є відмінним у кожній з трьох ситуацій, то накладання трьох окремих систем у межах країни утворить своєрідну сукупність просторових одиниць, що характеризуватимуться оригінальними ставками платежів за забруднення довкілля. Загалом виявлено 84 види просторових одиниць за ставками платежів за забруднення довкілля. Кожна "екологічна просторова одиниця" характеризується оригінальним поєднанням ставок платежів за забруднення атмосфери, гідросфери та літосфери.

Таблиця 3

Розрахунок платежів за забруднення довкілля для ММР

Код місця	Екологічна просторова одиниця	Платежі за забруднення, грн.			Сумарні платежі за забруднення довкілля, грн.
		Атмосфери (5 тис. т.)	Гідросфери (7 тис. т.)	Літосфери (50 тис. т.)	
1	ПЗ19	7.768.950 (1553,79*5000*1,0)	5.719.000 (408,5*7000*2,0)	407.000 (8,14*50000*1,0)	13.894.950
2	ПЗ47	7.768.950 (1553,79*5000*1,0)	7.148.750 (408,5*7000*2,5)	407.000 (8,14*50000*1,0)	15.324.700
3	ПЗ71	776.895 (1553,79*5000*0,1)	8.578.500 (408,5*7000*3,0)	407.000 (8,14*50000*1,0)	9.762.395

Розроблено здобувачем

Подальші дослідження у цій сфері є перспективними у напрямку виявлення додаткових обставин, які можуть вплинути на просторову диференціацію платежів за забруднення довкілля.

Список використаних джерел:

1. Методика визначення розмірів плати і стягнення платежів за забруднення навколишнього природного середовища України [Електронний ресурс] / Закони України: інформаційно-правовий портал. - Режим доступу:

http://www.uazakon.com/documents/date_52/pg_ifngsr.htm

2. Глухов В.В. Экономические основы экологии / В.В. Глухов, Т.В. Лисочкина, Т.П. Некрасова и др. – СПб.: Спец. литература, 1995. – 280 с.

3. Стадницька Ю.Ю. Екологічний туризм як напрямок сталого розвитку. / Ю.Ю. Стадницька // 2-й Міжнародний конгрес «Захист навколишнього середовища. Енергоощадність. Збалансоване природокористування» Збірник матеріалів (Львів, 19-22 вересня 2012 року).

Національний університет «Львівська політехніка», Львів ЗУКЦ, 2012. - с. 221.

References

1. Ministry of environment Ukraine. (1993). *Methodyka vyznachennya rozmiriv platy i styagnennya plateziv za zabrudnennya navkolyshnogo seredovyscha Ukrayiny* [Methods of determining the size of payments and collection of payments for environmental pollution Ukraine]. *Laws of Ukraine: information and pravovoy portal*. Retrieved from http://www.uazakon.com/documents/date_52/pg_ifngsr.htm [in Ukrainian].

2. Glukhov, V.V. (1995). *Ekonomicheskiye osnovy ekologii* [Economic fundamentals of ecology]. SPb: Spets.literatura. [in Ukrainian].

3. Stadnytska, Yu. Yu. (2012). *Ekologichnyj tyuzm yak napryamok stalogo rozvytku* [Environmental tourism as direction stabilized progress]. 2-ii Miznarodnyy kongres "Zaxyst navkolyshnygo seredovyscha. Zbalansovane Prirodokorystyvannya" [2nd International Congress "Environmental protection. Energy-saving. Balanced Nature"]. Lviv Polytechnic National University. [in Ukrainian].

УДК 330.87: 311

Н. І. Дучинська

доктор економічних наук, професор
кафедра економічної теорії,

Дніпропетровський національний університет імені Олеся Гончара, м. Дніпропетровськ

НЕРІВНОМІРНІСТЬ У РОЗПОДІЛІ ДОХОДІВ В УМОВАХ РИНКОВОЇ ЕКОНОМІКИ

У статті охарактеризовано диференціацію доходів населення у національній економіці. Виділено основні напрямки диференціації, її причини і наслідки. Відмічено, що наявність значної нерівності в розподілі доходів вітчизняних домашніх господарств слугує антистимулом ефективної найманої праці, гальмом зростання ділової активності. Запропоновано застосування державою соціально орієнтованої політики розподілу доходів з метою нагромадження соціального капіталу.

Нерівномірний розподіл ресурсів і грошових потоків серед населення пов'язаний з впливом економічних причин і чинників – кон'юнктурою на ринку праці, рівнем економічного розвитку галузі, регіону, індивідуальними особливостями людини, сімейним станом тощо. Диференціація доходів посилюється завдяки мінімізації економіки і отриманню тіньових доходів у країні і за її межами.

Метою дослідження статті є потреба аналізу стану і динаміки нерівномірності у розподілі доходів у вітчизняній економіці, з'ясування причин виникнення даного явища і напрямків його негативного впливу на економічну поведінку домогосподарств.

Зроблено висновок, що значна диференціація доходів небезпечна для суспільства, так як містить у собі соціальні загрози економічному розвитку країни, а саме: погіршення рівня й якості життя, зростання еміграції найбільш кваліфікованих робітників, порушення принципів соціальної справедливості, втрата мотивації до праці, переоцінка цінностей. У зв'язку з цим необхідним є поєднання економічного розвитку з розвитком соціальної довіри, міцними зв'язками всередині суспільства, взаємоповаги. Завдяки нагромадженню соціального капіталу європейські суспільства досягають наміченої мети і формують нові моделі поведінки економічних суб'єктів, підвищення ефективності виробництва і добробуту переважної більшості населення.

Ключові слова: розподіл доходів, диференціація доходів, поляризація доходів, рівень життя, мотивація економічних суб'єктів? домашні господарства, соціальний капітал

Duchynska N. UNEVEN INCOME DISTRIBUTION IN A MARKET ECONOMY

The article describes the differentiation of income in the national economy. The main areas of differentiation, its causes and consequences are marked. It is noted that the existence of significant inequalities in the distribution of national households' income serves as a negative motive force of labor, brake growth in business activity. Application of the national social oriented policy of income distribution for the purpose of social capital accumulation is proposed.

The uneven distribution of resources and cash flows of the population associated with exposure to economic reasons and factors - the situation on the labor market, the level of economic development of the sector, region, individual to individual, marital status and so on. Differentiation of incomes enhanced by shadow economy and shadow receiving income in the country and abroad.